

SPELA ROLL

TANKAR OM TEATER

PETER EKVALL

Innehåll

Inledning	6
1. Grundläggande idéer	9
Att spela teater	12
Att vara originell	12
Att aldrig bli nöjd.....	13
Att klä ut sig, eller upp sig.....	14
Närhet	17
Att vara privat på scenen.....	19
Publik och statusförhållanden.....	22
Att be om ursäkt	24
2. Regiarbete och arbetsformer	26
Demokrati, diktatur eller kravlöshet?	27
Ont om tid	29
Förhållning – lathet	32
Att hantera publikens beteende	34
Ärlighet varar längst?	36
Presentation	39
Ögonkontakt.....	41
Att spela före – en reflektion	42

För många arbetsuppgifter	44
Kollationering	45
Otydlighet och flum	46
3. Tekniska och praktiska aspekter	48
Föreställningens ljudbild	49
Skägg, hår och peruker	51
Tuggummi, snus och mat	53
Tilltro till tekniska lösningar	54
Säkerhet	56
Skapa god stämning	58
Uppvärmning	60
Att luras och fuska	63
The show must go on	68
4. Konstnärliga val och utmaningar.....	70
En magisk lekuppgörelse	71
Lyteskomik	72
Droger och rökning.....	73
Teater som terapi.....	75
Val av tema – politisk korrekthet	78
Improvisation – risktagande och det oväntade	80
Det tredje alternativet.....	81
Repliker och scenerier.....	83
Mickey Mousing & stereotyper	86

Undertext	90
Det vi inte måste se	91
Könsbyte på scen	92
Intuition.....	94
Överdrifter och överspel	95
Beröm	98
Ödmjukhet	99
Helheten	100
Några sista ord	102
Läs- och filmtips	104
Om författaren	106

Inledning

Min pappa säger att alla människor måste uppfinna hjulet. På ett sätt håller jag med honom, men samtidigt är det väl hela poängen med utbildning och skolväsen att vi ska kunna lära av andras erfarenheter och slippa börja från noll? Kanske ligger det en sanning i båda synsätten – vissa saker måste vi uppleva och lära oss på egen hand, medan andra misstag kan undvikas om vi får chansen att dra nytta av andras insikter.

I den här boken vill jag dela med mig av några av mina misstag under åren inom teatern – och de lärdomar som vuxit fram ur dem. Min förhoppning är att mina erfarenheter kan hjälpa andra att undvika de mest uppenbara fallgroparna och kanske inspirera till nya sätt att tänka.

Efter mer än tjugofem år i teaterns värld, främst som pedagog på teaterprogrammet i Umeå, ser jag idag på mitt arbete med både yrkesmässig och personlig blick – lika mycket som trebarnspappa som teatermänniska.

Min tidigare bok *Krama Dracula och andra teaterövningar* fokuse-

rade på det praktiska arbetet på scen. Den här gången handlar det mer om tankarna bakom – om de insikter, misstag och möten som format mitt sätt att se på teater, lärande och livet omkring scenen.

För många år sedan, när jag var ganska ny som teaterlärare, började jag skriva en lista med saker jag ville att mina elever skulle undvika i sitt arbete. Jag kallade den ”Peters varningstrianglar”. Med åren blev listan allt längre, och textstorleken allt mindre, eftersom jag insisterade på att den skulle få plats på ett enda A4. Jag ville att listan skulle vara lätt att ta med och aldrig förvandlas till ett omfattande kompendium som riskerade att samlas på hög bland andra ouppskattade alster från en entusiastisk lärarkår.

Efter tio år hade listan blivit så kompakt och svårläst att jag insåg att det inte längre gick att dela ut den utan att först förklara varje punkt i detalj. Den hade förvandlats till ett virrvarr av slumpmässiga nyckelord, obegriplig utan kontext. Varje punkt på listan krävde nu sin egen lektion, ibland flera, vilket ledde till en konflikt – hur mycket av deras lektionstid skulle jag ägna åt denna lista, när det fanns andra saker som måste hinnas med?

Jag minns tydligt vad som blev spiken i kistan för min lista. Det var efter en föreställning i skolans aula, framförd av några av mina förstaårselever. Jag blev både förvånad och full i skratt över hur många misstag som faktiskt fanns med i föreställningen, misstag vi tidigare hade pratat om flera gånger just för att de borde undvika dem. Efteråt kom en av eleverna stolt fram till mig, med ögonen lysande av entusiasm, och sa: ”Vi försökte få med så många punkter som möjligt från listan!”

”Vilken lista?” svarade jag förvirrat.

Eleven log glatt. ”Listan med varningstrianglar som vi fick. Var vi inte bra?”

Hade jag varit så otydlig som lärare? Eller var det kanske deras kreativa sätt att tolka instruktioner som visade sig? Även om det var frustrerande i stunden kunde jag inte låta bli att känna en viss beundran för deras energi och uppfinningsrikedom. Kanske skriver jag i grunden denna bok för att få upprättelse eller för att bli förstådd. Hur det än må vara, vill jag gå igenom varningstrianglarna på ett så tydligt och ingående sätt som möjligt. Med lite tur blir jag inte lika missförstådd den här gången.

1

GRUNDLÄGGANDE IDÉER

Att spela teater

Det värsta jag vet är teater – eller rättare sagt, teater som bara känns som teater. När teater är riktigt dålig finns det knappt något mer plågsamt. En dålig film kan du alltid pausa eller stänga av, men i en teatersalong sitter du fast, vare sig du vill eller inte. I bästa fall kan du smita i pausen, om det nu finns en sådan.

Det finns en gammal myt om att folk tog sina egna liv när kejsar Nero läste sina dikter i Colosseum, just för att de var så bedrövliga. Om det verkligen hände får historikerna tvista om, men visst kan jag förstå känslan. Den krypande paniken som kommer av att sitta fast i en riktigt usel teaterföreställning.

Kanske är jag professionellt skadad när det gäller teater. Efter tio, kanske tjugo, minuter av en föreställning kan jag hitta mig själv med blicken fastnaglad vid ljussättningen eller fundera över hur scenografin är byggd, istället för att vara uppslukad av det som sker på scenen. För mig är det ett dåligt tecken. Jag vill bli uppslukad. Det spelar ingen större roll vilken stil eller genre en föreställning har, så länge jag bryr mig om karaktärerna och handlingen. När jag

ser en teaterföreställning vill jag få samma känsla som en riktigt bra film ger – ett nästan hypnotiskt tillstånd där tid och rum upphör.

Hur når vi dit? Det finns inga enkla svar, men jag tror att mycket handlar om att skådespelare och regissör behöver hitta den där genuina glöden i arbetet. På den traditionella arbetsmarknaden för skådespelare blir du ofta anställd för ett färdigt projekt, där materialet redan är valt och ramarna satta. Det kan göra det svårt att alltid hitta en djup och ärlig motivation – särskilt om du inte känner dig helt hemma i materialet.

I fria grupper ser processen ofta annorlunda ut. Där är du delaktig redan från början, i valet av text, tema eller arbetsmetod. Det innebär att motivationen växer inifrån, eftersom du är med och formar projektet från start. Det är detta jag menar när jag säger att fria grupper ofta har en större chans att lyckas. Inte i jämförelse med någon specifik institution, utan i bemärkelsen att den kreativa drivkraften blir starkare när alla som deltar också är med och väljer varför arbetet ska göras.

Att vara originell

Jag tror att alla människor vill vara originella. Det finns ett djupt behov av att bli älskad för sina unika egenskaper. Att stå ut, på rätt sätt. I den bästa av världar är jag unik och älskad för det, utan att sticka ut så mycket att folk börjar viska bakom min rygg. Ingen vill framstå som en märklig kuf. På samma gång ska vi ha ett starkt socialt liv – och värna våra privatliv.

Att uppfylla alla dessa krav är nästintill omöjligt, det blir en rad paradoxer staplade på varandra. Så hur gör vi? Strategierna är förstås många, men en av dem jag gång på gång stöter på i teatersammanhang är något jag kallar imitation av originalitet.

Det innebär att en skådespelare har en bild av vad som anses vara unikt och sedan försöker kopiera detta beteende, både på och utanför scenen. Resultatet blir varken genuint eller originellt, utan en tröttsam upprepning av kollektiva fördomar.

Jag tror att alla människor är originella. Problemet är att de flesta inte vågar visa det. För mig är konstnärligt skapande i grunden en process där jag hittar min egen röst och ärligt står för den. Det tar tid, och det finns en anledning till att konstnärliga utbildningar är

långa. Många blir förvånade över att det tar minst lika lång tid att bli en hygglig skådespelare som att bli en skicklig läkare.

Mitt råd är att sluta försöka vara originell. Det låter kanske märkligt, men det jag menar är att strävan efter att vara originell kan blockera snarare än befria. Det unika hos en skådespelare visar sig inte sällan i stunden, i det spontana skapandet här och nu – innan masker och dogmer hunnit kväva det. Kanske är det därför jag älskar teaterimprovisation så mycket. För mig är det grunden till allt vidare skapande inom teatern.

Att aldrig bli nöjd

Det är ganska vanligt att möta människor som är missnöjda med sitt arbete, oavsett hur mycket tid de har lagt ner på det. På många arbetsplatser verkar det som att jargongen inte tillåter att du öppet får vara riktigt nöjd med det du skapat, även om du i smyg kanske är det.

Självklart ska du kunna vara kritisk till ditt arbete, men det får inte gå så långt att du aldrig känner stolthet eller genuin arbetsglädje. På teatern finns det ofta en deadline i form av en premiär,

och som regissör eller skådespelare kan du känna att du inte hann så långt som du hade önskat, vilket leder till missnöje med resultatet. Istället borde du kanske tänka: *Tack vare mig har ensemblen kommit så här långt, och utan mig hade det inte blivit något alls av den här föreställningen. Tänk vilken kvalitetsökning just jag har bidragit till.*

Risken med att aldrig tillåta sig att känna sig riktigt nöjd är att vi glömmer bort hur det känns att vara det. Hjärnan får aldrig träna på att vara nöjd, och vi förlorar då den egenskapen med tiden. Istället tränar vi på att vara missnöjda och blir därmed väldigt bra på det.

Det är svårt att bryta en negativ spiral. För egen del tror jag inte på snabba lösningar. Ta ett litet steg i rätt riktning, och känn dig nöjd över det ett tag innan nästa steg tas.

Att klä ut sig, eller upp sig

Många som är nya inom teater tror att mycket av magin ligger i att klä ut sig, gärna så ”tokigt” som möjligt. Stilar och tidsepoker kombineras hejvilt, och själva utklädandet blir en rolig upplevelse i sig. Men här är det viktigt att stanna upp och fundera: *Varför klär*

jag ut mig? Och för vem? Är kostymen något som fördjupar berättelsen vi vill förmedla, eller handlar det mer om att vi har haft en kul dag i teaterns garderob?

Det kan låta hårt, men att förstå skillnaden mellan teater och modevisning är en viktig insikt. På teaterscenen är berättelsen alltid kärnan – allt annat ska stötta den. På en modevisning däremot, då står kläderna i centrum.

När nya teaterlever möter scenen för första gången är det inte ovanligt att de vill klä upp sig snarare än klä ut sig. De vill se fantastiska ut. De vill framstå som snygga, coola och mystiska. Men om vi låter det sättet att tänka ta över kan det även påverka valet av roller och pjäser, vilket riskerar att dra fokus från berättelsen.

Jag minns ett fint exempel från humorgruppen Galenskaparna. De berättade i en intervju att de i början av sin karriär brukade klä upp sig när de uppträdde – och publiken skrattade inte särskilt mycket. Men när de istället började klä ner sig, göra sig mer mänskliga, fick de direkt bättre respons.

Och kanske är det just där skillnaden ligger. Att klä upp sig är att vilja bli beundrad. Att klä ut sig är att vilja bli trodd.

I teatern är det det senare som skapar magin. När en skådespelare släpper behovet av att se perfekt ut uppstår något levande. Publiken skrattar ofta när någon halkar – inte för att de inte bryr sig, utan för att den spontana reaktionen kommer före empatin. Poserande väcker sällan samma omedelbara känslomässiga respons.

Kostymerna ska inte styra berättandet. Det är historien som ska leda oss till de visuella detaljerna. Självklart finns undantag, som när en kostym kräver en särskild spelstil eller rörelsemönster. Då kan det vara bra att introducera den tidigt.

Överlag tycker jag att teatern ska stå stadigt på egna ben. Om en föreställning inte fungerar utan kostymer eller smink har vi missat något viktigt. De yttre detaljerna – kostymer, smink och scenografi – ska lyfta en redan stark grund, inte vara föreställningen i sig.

Personligen gillar jag att vänta med kostymer och smink tills produktionen har hunnit mogna. Jag vill tillsammans med skådespelarna gräva djupt i berättelsen vi vill förmedla.

Spela roll – tankar om teater handlar om insikter, misstag och lärdomar som format författaren Peter Ekvalls syn på skådespeleri, lärande och livet omkring scenen.

Han tar bland annat upp tankar kring att luras och att fuska, att klä upp sig och klä ut sig, lathet, statusförhållanden, tekniska aspekter, konstnärliga val och utmaningar i den här fullmatade lilla boken.

Peter Ekvall har över tjugofem års erfarenhet från teaterns värld, dels som pedagog på teaterprogrammet i Umeå, dels i flera fria teatergrupper i staden. Det här är hans andra bok. Den första heter *Krama Dracula och andra teaterövningar*.

fantasi
& FAKTA

ISBN 978-01-88489-48-7

9 789188 489487

